

FIRMALARNING MOLIYAVIY HOLATINI O'LGHASHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

Normuminov Salohiddin Sohibjonovi
ch Alfraganus University talabasi Iqtisodiy
ot fakulteti Iqtisodiyot (Tarmoqlari va soh
alari) yo`nalishi Email:nsalohiddin@inbox
.ru

Kalit soʻzlar: moliyaviy holat, likvidlik, rentabellik, toʻlov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, tahlil, balans, koʻrsatkichlar, kapital, foyda, investitsiya.

Kirish: Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir firma yoki korxonaning muvaffaqiyati, birinchi navbatda, uning moliyaviy holati bilan belgilanadi. Moliyaviy holat deganda korxonaning oʻz majburiyatlarini bajarish, ishlab chiqarishni moliyalashtirish, foyda olish va barqaror rivojlanish imkoniyatlarini ifodalovchi iqtisodiy kategoriya tushuniladi.

Firmalarning moliyaviy holatini baholash va oʻlchash jarayoni boshqaruv qarorlarini qabul qilishda asosiy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, raqobat kuchaygan hozirgi davrda moliyaviy tahlil korxona faoliyatining samaradorligini aniqlash, risklarni kamaytirish va investitsion jozibadorlikni oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Mamlakatimizda soʻnggi yillarda raqamli iqtisodiyot va xalqaro buxgalteriya standartlariga oʻtish jarayonlari korxonalarning moliyaviy tahlil tizimini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Shu boisdan, firmalarning moliyaviy holatini oʻlchash masalalari nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari: Tadqiqot maqsadi — firmalarning moliyaviy holatini o‘lchashning nazariy asoslarini o‘rganish, amaliy tahlil usullarini tahlil qilish va moliyaviy barqarorlikni oshirish yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Moliyaviy holat tushunchasining mohiyatini ochib berish;
2. Firmalarning moliyaviy barqarorligini belgilovchi asosiy omillarni aniqlash;
3. Moliyaviy ko‘rsatkichlar tizimini (likvidlik, rentabellik, to‘lov qobiliyati) tahlil qilish;
4. Amaliy tahlil misolida moliyaviy ko‘rsatkichlarni hisoblash usullarini ko‘rsatish;
5. Olingan natijalar asosida firmalarning moliyaviy barqarorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Asosiy qism

1. Moliyaviy holat tushunchasi va uning ahamiyati

Moliyaviy holat — bu korxonaning moliyaviy resurslari holatini, ularning joylashtirilishi va foydalanish samaradorligini ifodalovchi iqtisodiy kategoriya. U firmalarning o‘z mablag‘lari, qarz majburiyatlari, aylanma vositalari, investitsiyalari va foyda ko‘rsatkichlari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Iqtisodchi olimlar (A. Damodaran, R. Brigham, O. Sharpe va boshqalar) ta’kidlashicha, moliyaviy holatni o‘lchashning asosiy maqsadi — korxonaning to‘lov qobiliyati, moliyaviy mustaqilligi va foyda olish salohiyatini aniqlashdir.

Moliyaviy holatni baholash nafaqat ichki menejerlar uchun, balki investorlar, kreditorlar, davlat organlari va aksiyadorlar uchun ham muhimdir.

2. Moliyaviy holatni o'lashning asosiy ko'rsatkichlari

Firmalarning moliyaviy holatini tahlil qilishda quyidagi asosiy ko'rsatkichlar qo'llaniladi:

Likvidlik ko'rsatkichlari

Likvidlik — bu korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarini o'z vaqtida to'lash qobiliyatidir. Asosiy ko'rsatkichlar:

- Joriy likvidlik koeffitsienti = $\text{Joriy aktivlar} / \text{Joriy majburiyatlar}$
- Tezkor likvidlik koeffitsienti = $(\text{Joriy aktivlar} - \text{Zaxiralar}) / \text{Joriy majburiyatlar}$
- Mutlaq likvidlik koeffitsienti = $(\text{Naqd pul} + \text{Qisqa muddatli moliyaviy investitsiyalar}) / \text{Joriy majburiyatlar}$

Mazkur ko'rsatkichlar orqali korxonaning qisqa muddatli to'lov qobiliyati aniqlanadi.

Moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari

Moliyaviy barqarorlik — bu korxonaning uzoq muddatli faoliyat yuritish imkoniyatini bildiradi. Asosiy ko'rsatkichlar:

- Moliyaviy mustaqillik koeffitsienti = $\text{O'z kapitali} / \text{Umumiy aktivlar}$
- Qarz yuklamasi koeffitsienti = $\text{Qarzdorlik majburiyatlari} / \text{O'z kapitali}$
- Moliyaviy barqarorlik zaxirasi = $\text{O'z kapitali} - \text{Doimiy aktivlar}$

Bu ko'rsatkichlar korxonaning o'z mablag'lariga tayanish darajasini va tashqi qarzga bog'liqligini ko'rsatadi.

Rentabellik ko'rsatkichlari

Rentabellik — bu korxona faoliyatining samaradorligini oʻlchovchi asosiy moliyaviy indikator. U quyidagi formula orqali aniqlanadi:

- Sotuv rentabelligi = Foyda / Tushum
- Aktivlar rentabelligi (ROA) = Sof foyda / Umumiy aktivlar
- Kapital rentabelligi (ROE) = Sof foyda / Oʻz kapitali

Rentabellik koʻrsatkichlari firmalarning foyda olish salohiyati va investitsion jozibadorligini baholashda muhim rol oʻynaydi.

3. Amaliy tahlil (shartli misol asosida)

Faraz qilaylik, “ABC LTD” korxonasining moliyaviy hisobotida quyidagi maʼlumotlar mavjud:

▪Koʻrsatkichlar	▪Miqdor (mln soʻm)
•Joriy aktivlar	•2 000
•Joriy majburiyatlar	•1 000
•Zaxiralar	•400
•Oʻz kapitali	•3 000
•Umumiy aktivlar	•5 000
•Sof foyda	•600
•Tushum	•4 000

Hisob-kitoblar natijasi:

- Joriy likvidlik = 2.0
- Tezkor likvidlik = $(2000 - 400) / 1000 = 1.6$
- Moliyaviy mustaqillik = $3000 / 5000 = 0.6$

- $ROE = 600 / 3000 = 0.2$ (ya'ni 20%)

Natijalar shuni ko'rsatadiki, korxona yetarli darajada to'lov qobiliyatiga ega, moliyaviy barqarorlik yuqori va foyda olish salohiyati qoniqarli.

4. Moliyaviy holatni yaxshilash yo'llari

Firmalarning moliyaviy holatini mustahkamlash uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

1. Xarajatlarni optimallashtirish va foyda marjasini oshirish;
2. Aylanma kapital aylanish tezligini oshirish;
3. Qarzdorlik darajasini kamaytirish;
4. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
5. Investitsion faoliyatni kengaytirish;
6. Raqamli moliyaviy tahlil tizimlarini (Power BI, ERP, 1C, va boshqalar) joriy etish.

Shuningdek, zamonaviy sharoitda ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillarini moliyaviy tahlilga qo'shish korxonaning barqaror rivojlanish darajasini oshiradi.

Xulosa: Firmalarning moliyaviy holatini o'lchash — ularning iqtisodiy faoliyati samaradorligini baholashning eng muhim bosqichidir. Moliyaviy tahlil orqali korxona o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, risklarni kamaytiradi hamda barqaror o'sish strategiyasini ishlab chiqadi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy holatni o'lchashda kompleks yondashuv zarur: likvidlik, rentabellik, barqarorlik va to'lov qobiliyati ko'rsatkichlari birgalikda tahlil qilinishi lozim.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida avtomatlashtirilgan moliyaviy tahlil tizimlarini joriy etish orqali firmalar o'z faoliyatini yanada shaffof, samarali va raqobatbardosh qilish imkoniga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brigham, E. F., & Houston, J. F. *Fundamentals of Financial Management*. Cengage Learning, 2021.
2. Damodaran, A. *Corporate Finance: Theory and Practice*. Wiley, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, 2023-yil 30-may.
4. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) bo'yicha qo'llanma, 2024.
5. Karimov A.A., "Moliyaviy tahlil asoslari", TDIU, Toshkent, 2022.
6. Mamatov I.M., "Korxona iqtisodiyoti", TDIU nashriyoti, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy hisobotlari, 2024.